

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.02

UDC 378.091.3:373.3.011.3-051]:373.3.015.311:(004.77+070+654.19)

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR THE FORMATION OF BASICS OF CIVIC COMPETENCE IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS BY MEDIA

Tatiana Vasiutina

*Candidate of Pedagogical Sciences (PhD),
Professor at the Department
of Pedagogy and Method
of Primary Education,
National Pedagogical
Drahomanov University,
Pirogova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0253-1932>
e-mail: t.m.vasyutina@npu.edu.ua*

Abstract. *The implementation of the NUS Concept, the State Standard of Primary Education, the Concept of Civic Education Development in Ukraine has led to a number of reforms in both organization of educational system in general and the content, forms, methods and means of teaching its students at all levels in particular. In this regard, the article is devoted to clarifying the essence of civic competence as a key for a NUS graduate, analysis of fundamental works on the research problem in various scientific vectors (V. Andrushchenko, I. Bekh, N. Bibik, etc.), coverage of the state and preparation peculiarities of future teachers for its formation in primary school students at bachelor's and master's educational levels. The most productive means of forming the basics of the researched competence in modern primary school students have been characterized, which are a combination of interactive exercises with different types of media (animated films, social advertising, video clips, photo illustrations, news, etc.). The peculiarities of preparing students for this activity on the example of the subject «Methods of teaching the educational field «Civic and Historical»» through the usage of various exercises from all groups of interactive teaching methods (O. Pometun, O. Komar) (work in small groups; unfinished sentences, brainstorming, role-playing, constant scale of opinions, discussion, etc.) and the work of the Swiss-Ukrainian project «Development of civic competencies in Ukraine – DOCCU» (material from the platform «We live in a democracy»; exercises «The World Cafe», «A Spider Web», «Chinese Chopsticks», «A Driver and A Car», «Four Corners» and others). It has been proved that working in multitasking rhythm, students have mastered the methods and techniques of organizing media work with students through the using of these methods with themselves in class; found out which components of basics of civic competences can be formed in students with the help of a media resource (knowledge and their critical understanding, skills, values, attitudes) and which methods and techniques can be used to achieve maximum efficiency.*

Key words: *essence and structure of civic competence, media resources, DOCCU interactive exercises.*

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.02

УДК 378.091.3:373.3.011.3-051]:373.3.015.311:(004.77+070+654.19)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ОСНОВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБОМ МЕДІА

Васютіна Т. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки і методики
початкового навчання,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0253-1932>
e-mail: t.m.vasyutina@npu.edu.ua

Анотація. Впровадження Концепції НУШ, Державного стандарту початкової освіти, Концепції розвитку громадянської освіти в Україні зумовили низку реформувань як в організації системи освіти загалом, так і змісті, формах, методах і засобах навчання її здобувачів усіх рівнів зокрема. У цьому зв'язку, матеріал статті присвячено з'ясуванню суті громадянської компетентності як ключової у випускника НУШ, аналізу фундаментальних праць з досліджуваної проблеми у різних наукових векторах (В. Андрущенко, І. Бех, Н. Бібік та ін.), висвітленню стану та особливостей підготовки майбутніх учителів до її формування в учнів початкової школи на бакалаврському та магістерському освітньому рівнях. Охарактеризовано найбільш продуктивні засоби формування основ досліджуваної компетентності в учнів сучасної початкової школи, якими є поєднання інтерактивних вправ з різними видами медіа (анімаційними фільмами, рекламою на соціальну тематику, відеокліпами, фотоілюстраціями, новинами тощо). Висвітлено особливості підготовки студентів до виконання цієї діяльності на прикладі дисципліни «Методика навчання освітньої галузі «Громадянська та історична» через використання різноманітних вправ з усіх груп інтерактивних методів навчання (О. Пометун, О. Комар) (робота в малих групах; незакінчені речення, мозковий штурм; розігрування ситуацій за ролями; «займи позицію», неперервна шкала думок, дискусія та ін.) та доробку Швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» (матеріал з платформи «Живемо в демократії»; вправи «Світове кафе», «Павутина», «Китайські палички», «Водій і машина», «Чотири кути» та інші). Доведено, що працюючи в режимі багатозадачності, студенти опанували методи і прийоми організації роботи з медіа зі школярами через використання цих методик з ними самими на заняттях; з'ясували, які складові основ громадянської компетентності можна формувати в учнів за допомогою того чи іншого медіаресурсу (знання та їх критичне розуміння, уміння та навички, цінності, ставлення) та які методи та прийоми при цьому застосовувати для досягнення найбільшої ефективності.

Ключові слова: суть і структура громадянської компетентності, медіаресурси, інтерактивні вправи DOCCU.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Одним із головних завдань, яке постало перед сучасним учителем, є формування в учнів ключових компетентностей, провідною серед яких є громадянська. Її суть чітко окреслена у Державному стандарті початкової освіти і формулюється так: «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя» [5, с. 2]

Особливостям змісту та організації освітнього процесу для ефективного формування складових досліджуваної компетентності у здобувачів освіти присвячено чимало наукових праць. Ключовими серед них є дослідження, що здійснюються в межах наукової школи В. Андрущенка, зокрема ті, що зосереджуються на стратегічних питаннях державної освітньої політики, зокрема, статусу, глобальних цінностей і функцій освіти в системі суспільної організації та самоорганізації, проблемах підготовки вчителя в умовах демократичних та ринкових перетворень, глобалізації та становлення інформаційного суспільства тощо [1; 17].

Проблеми важливості формування ціннісних орієнтацій особистості як основи її громадянської компетентності, розкриті в дослідженнях І. Бега, Н. Бібік, О. Вишневецького, О. Савченко, Г. Сороки та ін. Висвітлення актуальних проблем громадянського виховання молоді у різні періоди становлення України як незалежної держави, формування у неї національної самосвідомості, обґрунтування філософських, психолого-педагогічних та народознавчих основ її розвитку, знаходимо у працях Р. Арцишевського, І. Зязюна, В. Кременя, О. Сухомлинської та інших учених.

Значну роль у процесі формування основ громадянської компетентності відіграють способи побудови партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу, розкриті у дослідженнях О. Матвієнко [10], Т. Коваль, О. Заворотнюк та інших науковців. Цінними для нас є дослідження, пов'язані з сутністю, структурою і методикою формування громадянської компетентності учнів (В. Доміна, І. Ковальчук, Т. Ремех, Т. Сімеонова, Н. Степанова, Л. Пономаренко та ін.) та методичною підготовкою до цієї діяльності майбутніх учителів початкової школи (О. Біда, В. Коваль, А. Крамаренко, О. Лінник, Г. Черненко, І. Щербак, С. Якименко та ін.).

Вагомими для усіх дослідників у даному напрямі є доробок колективу представників Швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» (Н. Протасова, Л. Паращенко, Л. Жабеева та ін.), який безпосередньо пов'язаний з Концепцією розвитку громадянської освіти в Україні, методикою її втілення у роботу закладів освіти, підготовку тренерів для роботи в школах, ЗВО, ІППО тощо [12].

Важливими дослідженнями з точки зору використання різних методів і засобів у процесі формування основ громадянської та інших компетентностей у здобувачів освіти є доробок учених, де автори розглядають важливість інтерактивних (Ю. Колісник-Гуменюк, О. Комар, І. Королової, О. Пометун та ін.), web-орієнтованих

і мультимедійних технологій, соціальних мереж, медіаресурсів у формуванні громадянської та соціальної компетентності у здобувачів освіти різних ступенів (Н. Гавриш, К. Годлевська, Г. Клокова, В. Коваленко, А. Яцишин та ін.) [2].

У зв'язку з актуальністю досліджуваної проблеми **мета дослідження** – висвітлити досвід підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до формування основ громадянської компетентності молодших школярів засобом різних медіаресурсів в НПУ імені М. П. Драгоманова. **Завдання**, які ми окреслили в своєму дослідженні, такі:

1) проаналізувати підходи до підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів основ громадянської компетентності в практиці роботи нашого закладу вищої освіти;

2) здійснити аналіз і класифікацію різних видів медіа, доцільних для використання в освітньому процесі початкової школи з метою формування в учнів основ громадянської компетентності;

3) охарактеризувати перебіг та ефективність розроблених нами занять з дисциплін «Основи природознавства та громадянської освіти» і «Методика навчання освітньої галузі „Громадянська та історична”» з використанням інтерактивних вправ з інструментарію Швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» та різними видами медіа.

Для реалізації вказаних завдань ми використали низку теоретичних та емпіричних **методів** (Н. Тверезовська, В. Сидоренко). Зокрема, аналіз філософських, психолого-педагогічних, навчально-методичних джерел, педагогічне самоспостереження (повторне відбувалось впродовж 3-х років); спостереження основного масиву студентів (колектив ЗПН-групи); спостереження опосередковане і приховане (спостерігався і процес, і результат; учасники не відчували підконтрольності) [14], метод фокус-групового опитування – обговорення ефективності використання різних видів медіа через інтерактивні вправи; прогнозування – виведення судження щодо ефективності використання медіаресурсів у процесі формування основ громадянської компетентності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для реалізації першого завдання нашого дослідження ми використали метод аналізу фахових джерел, за допомогою якого вивчили нормативну документацію, що забезпечує процес підготовки майбутнього фахівця спеціальності «Початкова освіта» до формування в учнів основ громадянської компетентності (навчальні плани, робочі програми дисциплін тощо). Результати засвідчили, що даний процес відбувається наскрізно впродовж усього його навчання у ЗВО у декількох напрямках. Такими напрямками (за Концепцією розвитку громадянської освіти в Україні [9]) є: формальна, неформальна та інформальна.

Як видно з рисунка 1, теоретична і практична підготовка студентів до досліджуваної діяльності відбувається переважно у сфері формальної освіти в межах змістово-технологічного забезпечення дисциплін з циклів: гуманітарної та соціально-економічної; фундаментальної, природничо-наукової; професійної та практичної підготовки. Тож, наш факультет загалом забезпечує підготовку студентів до формування в учнів основ громадянської та інших ключових компетентностей, як того вимагає відповідна Концепція [3; 9].

Рис. 1. Схема підготовки студентів ОС «Бакалавр» та «Магістр» спеціальності «Початкова освіта» до формування в учнів основ громадянської компетентності (через призму Концепції розвитку громадянської освіти в Україні) [3].

Втілюючи друге завдання дослідження, ми встановили, що найбільш ефективним засобом формування в сучасних школярів (дітей покоління α) як ключових компетентностей, так і наскрізних умінь є використання різних видів медіа у поєднанні з інтерактивними вправами. Медійні ресурси, які ми використали для підготовки студентів до формування в учнів основ громадянської компетентності, у нашому дослідженні стали такі: фотоілюстрації (тематика щасливого материнства), анімаційні фільми («Мотузки» [11], «Корисні підказки» («Який друг справжній?» [19]), «Уроки тітоньки Сови» («Уроки гарного поведіння» [16]), рекламні ролики на соціальну тематику (про взаємодопомогу [6], «YES I CAN – Paralympics RIO

2016 – We`re The Superhumans!» [21]), сюжети новин («Як поліцейський «обдурив» сліпу дівчину» [20], пісні («Україна – це ти» [15], «Всі ми потрібні» [4] і т.д.) тощо.

Описуючи третє завдання дослідження, зазначимо, що робота здійснювалась у двох напрямках: формування складових громадянської компетентності в самих студентів і підготовка їх до формування основ даної компетентності в учнів. Для глибшого розуміння, що саме і яким чином ми формували, доречним буде зупинитись на структурі громадянської компетентності особистості.

Найбільш цікавою для нас є структура, представлена колективом науковців Швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» (керівник в Україні Н.Протасова), які займаються впровадженням освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини. Автори громадянську компетентність представляють чотирима складовими: знання та їх критичне розуміння (знання та критичне розуміння себе, мови, світу), навички та вміння (автономного навчання, співпраці, аналітичного та критичного мислення і т. д.), цінності (повага до людської гідності та прав людини, цінності демократії, культурного багатоманіття), ставлення (повага, громадянська свідомість, відповідальність, відкритість до інших культур і т. д.) [3, с. 7].

У цьому зв'язку, традиційні заняття з дисциплін «Основи природознавства та суспільствознавства» та «Методика навчання освітньої галузі «Громадянська та історична»» були переорієнтовані на лекції і практичні заняття з елементами тренінгів за ідеями інтерактивного навчання М. Кларіна, О. Пометун, проекту DOCCU. Ми практикували постійні зміни видів активності учасників, які лежать в основі тренінгових методик з розвитку складових громадянської компетентності: фізичної (зміна робочих місць, запис, рисування, розмова, вислуховування тощо); соціальної (виступ у ролі «експертів», «спікерів», «учнів»; обмін думками, запитаннями, репліками тощо); пізнавальної (виступи на основі власного досвіду чи групового обговорення; пошук та формулювання проблеми, пошук шляхів її вирішення; внесення доповнень та уточнень тощо) [13, с. 60] Також дієвими були вправи з усіх груп інтерактивних методів навчання (за класифікацією О. Пометун): кооперативного – навчання в ротаційних парах, робота в малих групах; колективно-групового – обговорення проблеми в загальному колі, незакінчені речення, мозковий штурм; ситуативного моделювання – розігрування ситуацій за ролями; опрацювання дискусійних питань – «займи позицію», неперервна шкала думок, дискусія [8]. Цінними в роботі стали способи об'єднання студентів в пари і групи (за допомогою парних карток, пазлових ілюстрацій, геометричних пар тощо), вправи «Світове кафе», «Павутина», «Китайські палички», «Прес», «Чотири кути» та інші [2; 7].

Як показує наш досвід, темами занять, які мають найбільшу ефективність у формуванні складових громадянської компетентності у студентів (знань про права людини, критичне розуміння себе, мови, світу, цінності демократії, розвиток навичок співпраці тощо), є: «Я – Людина», «Я та інші», «Земля у Всесвіті». Добре себе зарекомендували вправи «Прес», «Чотири кути», «Світове кафе» при перегляді відеосюжетів природничого спрямування. Наприклад, «Чи можна використати анабіоз для міжпланетних подорожей?» [18], про 15-річну школярку Грету Тунберг, яка бореться за збереження клімату на планеті. Результати опосередкованого і прихованого спостереження засвідчили, що використання у роботі цих видів ме-

діаресурсів дало нам можливість формувати в майбутніх учителів уміння висловлювати свою точку зору з різних позицій; навички розрізнення та оцінювання короткострокових і довгострокових переваг, цілей; удосконалювати лінгвістичні та комунікаційні навички; здатність до ефективної співпраці у команді (виконувати завдання у мобільних групах, делегувати повноваження, виступати з ініціативними пропозиціями, аналізувати ситуацію з різних точок зору), що, власне, і є ключовими складовими в структурі громадянської компетентності [2].

Реалізація другого напрямку – підготовка студентів до формування основ досліджуваної компетентності в учнів відбувалась переважно у відповідній фаховій методиці на заняттях з тем «Роль медіа у формуванні основ громадянської та соціальної компетентностей в учнів початкової школи», «Методика формування в учнів понять із змістової лінії «Людина серед людей» за інструментарієм DOCCU» тощо. Так, при роботі з анімаційними фільмами «Уроки тітоньки Сови» [16], «Корисні підказки» [19], «Мотузки» [11], «Скарлетт», «Тамара» (про дітей з особливими потребами), студенти, об'єднуючись різними способами у гетерогенні групи, виконували такі завдання: 1. У яких темах курсу «Я досліджую світ» можна використати даний матеріал? 2. Які форми та методи роботи з учнями можна запропонувати за цим сюжетом? 3. Які складові основ громадянської компетентностей можна формувати в учнів за допомогою цього медіаресурсу? Обладнання, яким студенти користувалися, було: навчальна програма з предмету «Я досліджую світ», Державний стандарт початкової освіти (галузь «Громадянська та історична»), схеми «Структура громадянської компетентності», «Освіта для демократичного громадянства та Освіта з прав людини», критерії демократичного громадянства [2].

Як показало спостереження основного масиву студентів (колектив ЗПН-групи), особливо дієвою для формування як у майбутніх учителів власної громадянської компетентності, так і в підготовці їх до цієї роботи у професійній діяльності за допомогою медіаресурсів, є вправа «Світове кафе». Методика організації роботи в даній вправі полягала в такому. З числа студентів ми обирали п'ять осіб, які були власниками кафе. Кожному з них видавались аркуші та картки надписами-назвами кафе (груп). У нашому випадку назвами кафе були різні види медіа (реклама, пісня, сюжет з новин, анімаційні фільми): 1. Реклама гімну паролімпіади в Ріо [21]; 2. Пісня («Україна – це ми» [15], «Всі ми важливі» [4] на вибір); 3. Сюжет з новин («Як поліцейський «обдури» сліпу дівчину» [20]); 4. Анімаційний фільм («Мотузки» [11] або інший на вибір); 5. Серія анімаційних фільмів «Корисні підказки» (сюжет «Який друг справжній?» [19]). Завдання для усіх груп були спільні: 1. Розробіть запитання різних когнітивних рівнів до медіаресурсу за таксономією Б. Блума; 2. Поясніть, чи потрібно робити паузи під час перегляду сюжету, чому? Чим їх заповнити? 3. Вкажіть, які форми і методи роботи можна запропонувати зі змістом сюжету? 4. Які складові громадянської компетентності ви формуєте в учнів за допомогою роботи з цим медіаресурсом? [2]

У результаті педагогічного самоспостереження за роботою студентів з різними видами медіа (яке повторювалось впродовж 3-х років), можемо констатувати, що таким чином вони працювали в реальному режимі багатозадачності. Зокрема під час вивчення фахової методики, вони декілька разів опрацювали програму навчальної дисципліни, адже слід було знайти тему, де можна використати той чи інший медіаресурс; навчилися швидко реагувати на зміну теми/завдання і пропо-

нувати ідеї; опанували методи і прийоми організації роботи з медіа зі школярами через використання цих методик з ними самими на занятті.

За результатами фокус-групового опитування зі студентами, які працювали в динамічних групах на заняттях та застосовували отриманий досвід під час пед-практики «Шкільний день», можемо констатувати, що наше прогнозування щодо ефективності використання медіаресурсів у процесі формування основ громадянської компетентності здобувачів освіти підтвердилося.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, підготовка майбутніх учителів до формування в учнів основ громадянської компетентності засобом медіа повинна відповідати вимогам як сучасної початкової освіти, так і Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. Ключовими у ній є вивчення студентами фахових методик з використанням тренінгових вправ з громадянської освіти, наскрізне формування цієї компетентності в самих студентів у процесі навчання у ЗВО, переорієнтація змістово-технологічного забезпечення дисциплін на ширше використання медіаресурсів різної тематики тощо.

Перспективними у даній темі вбачаємо розробку відповідного спецкурсу і запровадження його у процес підготовки бакалаврів початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрущенко В. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. Київ : Знання України. 2004. 738 с.
2. Васютіна Т. М. Формування у студентів навичок ефективної співпраці у процесі роботи з різними видами медійних ресурсів соціального та природничого змісту. *Психологічний і педагогічний дискурс*: наукові записки вчених : збірник матеріалів конференції / за заг. ред. проф. Т. О. Олефіренка. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 29-32.
3. Васютіна Т., Телецька Л. Реалізація Концепції розвитку громадянської освіти в Україні у підготовці майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності. *Освітній простір України*. 2019. № 4. С. 25-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opu_2019_15_13 (дата звернення : 06.11.2020).
4. Всі ми потрібні. URL: https://www.youtube.com/watch?v=yt3D_4yda0M (дата звернення : 06.10.2020).
5. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novuj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення : 1.11.2020).
6. Дуже важливо навчити цьому наших дітей. URL: <https://www.facebook.com/promum.com.ua/videos/1872605186336833/> (дата звернення : 06.10.2020).
7. Живемо в демократії. URL: <https://www.living-democracy.com.ua/> (дата звернення : 8.11.2020).
8. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів : методичний посібник для вчителів початкової школи / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, О. А. Біда та ін. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 304 с.
9. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/.../2018/.../1-kontseptsiya-rozvitku-gromosviti-v-ukraini-1701201/> (дата звернення : 05.10.2020).
10. Матвієнко О. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня : автореферат дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Матвієнко ; наук. консультант В. І. Бон-

дар ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 34 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10072>

11. Мотузки. URL: https://www.youtube.com/watch?v=S_Q0ByWT8lg (дата звернення : 06.11.2020).

12. Про проєкт. URL: <https://docsu.in.ua/pro-proekt/> (дата звернення : 05.11.2020).

13. Стеблюк С. В., Староста В. І. Інтерактивне навчання у процесі підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей : навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. 156 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jsru/bitstream/lib/23208/1/2017_Steblyuk%20S_%20Starosta%20V_%20156%20s..pdf (дата звернення : 7.11.2020).

14. Тверезовська Н. Т., Сидоренко В. К. Методологія педагогічного дослідження : навчальний посібник Київ : Центр учбової літератури. 2013. 440 с.

15. Україна – це ти. URL: https://www.youtube.com/watch?v=HBLzV2P2y_s (дата звернення : 06.10.2020).

16. Уроки гарного поведіння. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=X-SBpymoRCg> (дата звернення : 06.11.2020).

17. Ціннісний дискурс в освіті в епоху глобалізації та інформаційної революції : вибрані публікації представників наукової школи академіка АПН України, доктора філософських наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Віктора Андрущенка / Міністерство освіти і науки України. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 550 с.

18. Чи можна використати анабіоз для міжпланетних подорожей? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VCEHwtJSKcQ> (дата звернення : 06.04.2019).

19. Який друг справжній? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TAAbmgJYI8pE> (дата звернення : 06.10.2020).

20. Як поліцейський «обдурив» сліпу дівчину. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/avakov/56ed273bb702f> (дата звернення : 06.10.2020).

21. «YES I CAN – Paralympics RIO 2016 – We`re The Superhumans!» URL: https://www.youtube.com/watch?v=S_Q0ByWT8lg (accessed : 06.10.2020).

REFERENCES:

1. Andrushchenko, V. (2004) Rozdumy pro osvitu : staty, narysy, interv`yu. [Reflections on education: articles, essays, interviews]. Kyiv : Knowledge of Ukraine. 738 [in Ukrainian].

2. Vasyutina, T. M. (2020) Formuvannya u studentiv navychok efektyvnoyi spivpratsi u protsesi roboty z riznymy vydamy mediynykh resursiv sotsial`noho ta pryrodnychoho zmistu. [Formation of students' skills of effective cooperation in the process of working with different types of media resources of social and natural content]. *Psykhologichnyi i pedahohichnyi dyskurs: naukovi zapysky vchenykh* : zbirnyk materialiv konferentsii / za zah. red. prof. T. O. Olefirenka. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 29-32 [in Ukrainian].

3. Vasyutina, T., Teletska, L. (2019) Realizatsiya Kontseptsiyi rozvytku hromadyans`koyi osvity v Ukrayini u pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do profesiynoyi diyal`nosti. [Realization of the concept of civic education in Ukraine in preparing future teachers of the primary school for professional activity]. *Osvitnii prostir Ukrainy*. Vol. 4. P. 25-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opu_2019_15_13 [in Ukrainian].

4. Vsi my potribni. [We are all needed]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=yt3D_4yda0M [in Ukrainian].

5. Derzhavnyy standart pochatkovoyi osvity. [State standard of primary education]. URL: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>. [in Ukrainian].

6. Duzhe vazhlyvo navchyty ts'omu nashykh ditey. [It is very important to teach this to our children]. URL: <https://www.facebook.com/promum.com.ua/videos/1872605186336833/> [in Ukrainian].
7. Zhyvemo v demokratiyi. [We live in a democracy]. URL: <https://www.living-democracy.com.ua/> [in Ukrainian].
8. Zastosuvannya interaktyvnykh tekhnolohiy u navchanni molodshykh shkolyariv. (2011) [The use of interactive technologies in teaching junior high school students]: metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv pochatkovoï shkoly / O. I. Pometun, L. V. Pyrozhenko, O. A. Bida ta in. Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan, 304 [in Ukrainian].
9. Kontseptsiya rozvytku hromadyans'koyi osvity v Ukrayini. [The concept of development of civic education in Ukraine]. URL: <https://mon.gov.ua/.../2018/.../1-kontseptsiya-rozvitku-gromosviti-v-ukraini-1701201/> [in Ukrainian].
10. Matvienko, O. V. (2010) Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maybutnikh uchyteliv do pedahohichnoyi vzayemodiyi u navchal'no-vykhovnomu seredovyschi shkoly pershoho stupenya. [Theoretical and methodological principles of preparation of future teachers for pedagogical interaction in the educational environment of the school of the first degree]: avtoreferat dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.04 / O. V. Matviienko ; nauk. konsultant V. I. Bondar ; Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv, 34 p. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10072> [in Ukrainian].
11. Motuzky. [Ropes]. URL : https://www.youtube.com/watch?v=S_Q0ByWT8lg. [in Ukrainian].
12. Pro projekt. [About the project]. URL: <https://doccu.in.ua/pro-proekt/>. [in Ukrainian].
13. Steblyuk, S. V, Starosta, V. I. (2017). Interaktyvne navchannya u protsesi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv ekonomichnykh spetsial'nostey : navchal'nyy posibnyk [Interactive training in the process of preparation of future specialists of economic specialties] : navchalnyi posibnyk. Uzhhorod: Vydavnytstvo UzhNU «Hoverla», 156 p. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23208/1/2017_Steblyuk%20S_%20Starosta%20V_%20156%20s.pdf. [in Ukrainian].
14. Tverezovskaya, N. T., Sidorenko, V. K. (2013) Metododohiya pedahohichnoho doslidzhennya. [Methodology of pedagogical research] : navchalnyi posibnyk Kyiv : Tsentri uchbovoi literatury, 440 [in Ukrainian].
15. Ukrayina – tse ty. [Ukraine is you]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=HBLzV2P2y_s [in Ukrainian].
16. Uroky harnoho povodzhennya. [Lessons of good behavior]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=X-SBpymoRCg> [in Ukrainian].
17. Tsinnisnyy dyskurs v osviti v epokhu hlobalizatsiyi ta informatsiyanoi revolyutsiyi : vybrani publikatsiyi predstavnykiv naukovoï shkoly akademika APN Ukrayiny, doktora filosofskiykh nauk, profesora, zasluhzenoho diyacha nauky i tekhniky Ukrayiny Viktora Andrushchenka. (2009) [Value discourse in education in the era of globalization and information revolution: selected publications of representatives of the scientific school of Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Philosophy, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine Viktor Andrushchenko] / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 550 [in Ukrainian].
18. Chy mozhna vykorystaty anabioz dlya mizhplanetnykh podorozhey? [Is it possible to use anabiosis for interplanetary travel?]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BCEHwtJSKcQ> [in Ukrainian].
19. Yakyy druh spravzhniy? [What is a real friend?]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TABmgJI8pE> [in Ukrainian].
20. Yak politseys'kyy «obduryv» slipu divchynu. [How a policeman «cheated» a blind girl]. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/avakov/56ed273bb702f> [in Ukrainian].
21. «YES I CAN – Paralympics RIO 2016 – We`re The Superhumans!» URL: https://www.youtube.com/watch?v=S_Q0ByWT8lg